ORÁLNÍ ANTISEPTIKA

Robert Jirásek
Edukafarm, Praha

KLASIFIKACE ORÁLNÍCH ANTISEPTIK

Orální antiseptika představují heterogenní skupinu látek s různým mechanismem účinku. Patří sem např. sloučeniny obsahující a uvolňující kyslík nebo halogeny, akridinová barviva denaturující proteiny mikroorganismů, barviva trifenylmethanová a thiazidová, dále fenoly, aldehydy, organické kyseliny, soli stříbra a zinku.[1]

V otorhinolaryngologii jsou v této indikaci používány např. formalín (známé ***Kutvirtovo kloktadlo***), tinktury z kramérie trojmužné, duběnek, myrrhy a šalvěje, peroxid vodíku, acriflavin, rosaniliny, kyselina benzoová, salol, menthol, jod, borax atd. Jejich účinnost, resp. opodstatněnost je v některých případech přinejmenším diskutabilní, přesto, že je podložena mnohaletou empirií.

Stejně pestrá je paleta lékových forem, v nichž jsou uváděna do klinické praxe, ať už se jedná o pastilky či lízátka, aerosoly a gely aplikované na nemocnou sliznici nebo roztoky určené k výplachům ústní dutiny a proximálních partií hltanu.

DOSTUPNOST ORÁLNÍCH ANTISEPTIK

Ve většině případů jsou orální antiseptika dostupná bez lékařského předpisu a tvoří základ samoléčby počínajících respiračních infektů, aftů, zanícených dásní; jindy jsou podávána jako doplněk celkové antibiotické terapie. Cílem užívání antiseptik horních cest dýchacích je zastavit množení patogenních mikroorganismů, resp. usmrtit je, zmírnit projevy zánětu, subjektivně ulevit od bolestí a otoku a působit dezodoračně.

Nutno podotknout, že každou slizniční lézi, projevující se vředy v ústní dutině a po dva týdny nereagující na samoléčbu, je třeba pokládat za varovný signál a nemocný by měl vyhledat lékaře, neboť tento symptom může předznamenávat závažnou chorobu (infekce HIV, tumory).

Některé přípravky k dosažení tohoto efektu disponují dvěma, třemi látkami, jiné obsahují jedinou s trojím působením. Ve většině případů je nutností opakování podání každé 2 – 3 hodiny a zákaz jídla a nápojů 30 – 60 min po užití.

PŘÍKLADY Z KLINICKÉ PRAXE

V souladu se současným stavem vědeckého poznání je při lokálním ošetřování slizničních defektů preferován chlorhexidin a benzydamin.

Chlorhexidin patří mezi antiseptika účinkující na G+ i gramnegativní bakterie, kandidy a herpes viry; působí i lokálně anesteticky (výhodné při aftech). Je používán též jako konzervans kolýrií a ušních a nosních kapek.[1]

Magistraliter se připravuje 0,2 % roztok chlorhexidindiglukonátu k výplachům (postačuje 2 x denně 1 min s 10 ml soluce, jelikož se ve sliznici vytváří 8 – 10 hod depo chlorhexidinu, a to maximálně 7 – 10 dnů). U osob, které nejsou s to používat kartáček, účinně odstraňuje plak ze skloviny.

K jeho nevýhodám náleží hořká chuť, fakt, že může zbarvit jazyk a zuby, pálení a bolest v ústech, přechodná ztráta vnímání chuťových vjemů a alergizační potenciál.

K volně prodejným přípravkům s chlorhexidinem patří např. Corsodyl ústní voda, Hexoral pastilky a Septofort pastilky.

Benzydamin je nesteroidní antiflogistikum s vyhraněnými analgetickými vlastnostmi, potlačující zánětlivé změny v cévní stěně, tvorbu volných radikálů a uvolňování lysozomálních enzymů.[2]

Má minimum nežádoucích účinků, je bezpečný, dobře snášený a lze jej používat i dlouhodobě. Používá se v různých oborech, např. v gynekologii nebo stomatologii; v krčním lékařství pak k odstranění pocitů palčivosti u lingua plicata (tzv. rozbrázděný či mapovitý jazyk, častá vrozená anomálie, kauzálně neléčitelná)[3], u recidivující aftózní stomatitidy, slizničních projevů anémie a při mukositidách ústní dutiny u pacientů po chemoterapii nebo ozařování.

Mukositida je velmi bolestivá slizniční a podslizniční léze, omezující nemocného v příjmu potravy, zvyšující riziko průniku infekcí (streptokoky, kandidy, stafylokoky, *Klebsiella pneumoniae*, *Pseudomonas aeruginosa*), prodlužující hospitalizaci a pro pacienty významně vyčerpávající. Vzniká nejčastěji 4. až 8. den po chemo- či aktinoterapii, přetrvává až 14 dnů. Projevuje se různě rozsáhlými ulceracemi bukální sliznice a atrofií sliznice jazyka, snížením salivace a poruchami vnímání chuti. Vhodné jsou pravidelné laváže ústní dutiny, podchlazení ústní dutiny ledovou tříští 5 min před zahájením kúry; v některých případech jsou k tlumení bolestí nutné i opioidy.[4] V tomto ohledu vystupuje do popředí zejména lokální nedráždivost, minimální toxicita a protibolestivý efekt benzydaminu.

Baktericidní aktivita 0,1 % roztoku benzydaminu byla testována *in vitro* na dvanácti multirezistetních kulturách a vyhodnocována podle počtu přežívších zárodků. Nezávisle na druhu rezistence byla pozorována vysoká antibakteriální aktivita. Kombinace 0,1 % benzydaminu a ampicilinu, chloramfenikolu nebo tetracyklinu vedla k synergickému baktericidnímu účinku na izoláty s polyrezistetní kulturou *Pseudomonas aeruginosa* a *Staphylococcus aureus*. U 114 kombinací benzydamin-ATB se u 19 prokázalo částečně synergické působení, zatímco v ostatních kombinacích se neprojevilo. Signifikantní efekt byl potvrzen především v kombinaci s tetracyklinem. Můžeme se domnívat, že synergický účinek kombinace benzydamin-antibiotikum vede k vyšší dostupnosti antibiotika v organismu.[5]

Přípravky s benzydaminem se aplikují každé 1,5–3 hodiny až 6krát denně, zubní pasta se používá 2–3x denně.[6]

V lékárnách je benzydamin k dostání např. v podobě roztoku Tantum Verde, pastilek Tantum Lemon, Tantum verde P; Tantum verde spray a Tantum verde spray forte a Tantum Verde zubní pasta.

ZÁVĚR

Orální antiseptika zahrnují početnou skupinu látek anorganického i organického původu. Reprezentují významnou pomocnou terapii akutních a recidivujících infekcí horních cest dýchacích a doplněk systémové antibiotické léčby. Nemocným přinášejí úlevu od subjektivních příznaků (bolest, otok, zánět) a zvyšují osobní komfort.

Srovnání jednotlivých přípravků a účinných látek zprostředkovává tabulka na str. 47.

Literatura
1. Chalabala M et al. Encyklopédia farmácie. Martin: *Osveta*, 1991.

2. Benzydamin. www.schmerznet.at/view.php?datID=1210.

3. Lejska V. Kompendium ORL dětského věku. Praha: *Grada Publishing*, 1995.

4. Vokurka, S. Mukositida dutiny ústní u pacientů po chemoterapii. www.tribune.cz/clanek/11633.

5. Fanaki NH, El-Nakeeb MA. Antimicrobial activity of benzydamine and antibiotic-benzydamine combinations against multifold resistant clinical isolates. Arzneim.-Forsch./*Drug Res* 1996; 46:320-323.

6. Medical Tribune Brevíř 2009.

Pastilky- registrované léky	léčivé látky	výrobce	počet pastilek	běžná cena na lékárně	protizánětlivý účinek	lokálně anestetický	antibakteriální
Tantum Verde P	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	10	79,00			
Tantum Verde P	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	20	132,00			
Tantum LEMON	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	10	79,00			
Tantum LEMON	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	20	132,00			
Strepsils Plus	dichlorbenzenmethanolum, amylmetacresolum, lidocaini h.	Reckit Benckiser	16	124,00			
Strepsils	dichlorbenzenmethanolum, amylmetacresolum	Reckit Benckiser	12	71,00			
Strepsils	dichlorbenzenmethanolum, amylmetacresolum	Reckit Benckiser	24	124,00			
Strepfen	flurbiprofenum	Reckit Benckiser	16	124,00			
Septolete D	benzalkonium chlorid, mentol, tymol, eucalyptol	Krka	30	96,00			
Septolete	benzalkonium chlorid, mentol, eucalyptol	Krka	30	96,00			
Septofort	chlorhexidini digluconas	Walmark	12	39,00			
Septofort	chlorhexidini digluconas	Walmark	24	60,00			
Septisan	tridecanamini adipas	Zentiva	20	59,00			
Orofar	benzoxonium hydrochlorid, lidokain	Novartis	24	115,00			
Neo Septolete se znecitl. účinkem	cetylpyridini chloridum, benzokain	Krka	30	108,00			
Neo Septolete (citron, třešeň, jablko)	cetylpyridini chloridum	Krka	18	90,00			
Neo Angin	dichlorbenzenmethanolum, amylmetacresolum, mentol	Divapharma	24	116,00			
Hexoral	chlorhexidini dihydrochloridum, benzocain	Pfizer	20	88,00			
Drill	chlorhexidini digluconas, tetracaini hydrochloridum	Pierre Fabre	24	86,00			
Halset	cetylpyridini chloridum		24	72,30			
Trachisan	Lidocain hydrochlorid 8 mg		20	106,00			

Roztoky a spreje- registrované léky	léčivé látky	výrobce	počet pastilek	běžná cena na lékárně	protizánětlivý účinek	lokálně anestetický	antibakteriální
Tantum Verde SPRAY FORTE	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	15	159,00			
Tantum Verde SPRAY	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	30	144,00			
Tantum Verde roztok 150 ml	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	150	146,00			
Tantum Verde roztok 1000 ml	benzydamini hydrochloridum	Medicom International	1000	427,00			
Stopangin sprej	hexetidinum, etherolea mixta	Teva	30	89,00			
Stopangin roztok	hexetidinum, etherolea mixta	Teva	250	72,00			
Orofar sprej	benzoxonium hydrochlorid, lidokain	Novartis	30	115,00			
Orofar roztok	benzoxonium hydrochlorid, lidokain	Novartis	200	117,00			
Neo Angin sprej	dichlorbenzenmethanolum, amylmetacresolum, mentol	Divapharma	15	121,00			
Jox roztok	iodopovidonum, allantoinum	Teva	100	78,00			
Jox aerosol	iodopovidonum, allantoinum	Teva	30	88,00			

Tabulka: Některá orální antiseptika, registrovaná v ČR
Zdroj: Nezávislé lékárny

Poznámka: Ceny na lékárnách se mohou lišit v závislosti na uplatněné obchodní marži.